

Gemeenteraadsfractie GroenLinks Enschede
Januari 2011

Groene BANEN voor Enschede

Een optimistische blik op lokale kansen voor groene werkgelegenheid

Inhoud

1.	Inleiding.....	3
1.1	De treurige stand van zaken op de Enschedese arbeidsmarkt	3
1.2	Het potentieel van de groene werkgelegenheid is enorm.....	3
2.	Effecten van groene economie op banenontwikkeling	5
2.1	Groene economie niet alleen goed voor hoger opgeleiden	5
3.	Investeren in groene technieken	7
3.1	Enschede als thuisbasis voor groene innovatie.....	7
3.2	Gemeente investeert en stimuleert partners dat ook te doen.....	8
3.3	Duurzame kansen voor de toekomst op een rijtje.....	10
3.4	Investeren kost geld	12
4.	Enschede: stad met een groene smoel.....	14
4.1	Enschede: groene stad in een prachtig buitengebied.....	14
	Tot slot.....	16

1. Inleiding

President Obama zei tijdens zijn *State of the Union* een jaar geleden: ‘Het land dat de duurzame energie-economie domineert, zal het land zijn dat de wereldeconomie domineert.’ Vroeg of laat schakelen we over op een energiezuinige maatschappij. Duurzaamheid is de snelst groeiende economische sector met een wereldwijde omzet van 1.400 miljard dollar en deze omzet zal de komende tien jaar verdubbelen. Aldus het milieuagentschap van de Verenigde Naties.

Er komen wereldwijd tientallen miljoenen ‘groene banen’ in de duurzame energie, afvalverwerking, landbouw, chemie, waterhuishouding, verkeer en vervoer en in groene diensten. Er komt veel werk voor mensen die duurzame technieken bedenken, voor hoger opgeleiden, maar ook voor lager opgeleiden: bijvoorbeeld voor de mensen die isolatie aanbrengen en zonnepanelen leggen.

Zeker nu Enschede keihard worstelt met werkloosheid moet zo snel mogelijk geprofiteerd worden van de groei in de groene economie. Deze doelstelling staat centraal in deze notitie. GroenLinks wil laten zien hoe in Enschede de kansen die de groene economie biedt, beter kunnen worden benut. Daarnaast wordt het bedrijfsleven langzaam maar zeker steeds duurzamer en verwachten zij daardoor steeds meer kwaliteit van de plaats waar zij zich vestigen. Ook dit is een onderwerp waarop we onze blik richten in deze notitie die niet bedoeld is als een kant-en-klaar recept maar vooral als discussiestuk.

1.1 De treurige stand van zaken op de Enschedese arbeidsmarkt

De werkloosheid heeft Enschede in de crisis het hardst getroffen van alle steden in Nederland, volgens uitkeringsinstantie UWV. Het aantal werkzoekenden steeg in Enschede tot veertien procent. Uit cijfers van het UWV blijkt verder dat het aantal niet-werkende werkzoekenden het sterkst is toegenomen bij technische beroepen op lager en middelbaar niveau. GroenLinks ziet werk liggen op alle denkbare niveaus: van afval-, bouw- en installatiebedrijven tot onderzoeks- en ontwerp bureaus.

1.2 Het potentieel van de groene werkgelegenheid is enorm

De effecten van de groene economie op de banenontwikkeling zijn enorm. Voorbeelden van die effecten vindt u in het volgende hoofdstuk. In hoofdstuk 3

wordt een toekomstbeeld gegeven van Enschede als centrum voor duurzaamheid en groene innovatie. Enschede beschikt over een uniek netwerk van innovatieve bedrijven en kennisinstellingen, waarvan beter geprofiteerd kan worden. Duurzame innovaties op het gebied van materialen, bouw en bijvoorbeeld waterzuiveringen worden al vanuit Twente naar de wereldmarkt gebracht. Dat laat zien dat we met *cleantech* voorop kunnen lopen. Daarnaast staat GroenLinks voor ogen het prachtige groen in de gemeente Enschede te versterken en beter te benutten in het economisch beleid van de gemeente: wij denken dat het groen van Enschede en een groene(re) duurzame economie elkaar kunnen versterken. Dit punt komt aan de orde in hoofdstuk 4.

2. Effecten van groene economie op banenontwikkeling

Duurzaamheid is de snelst groeiende economische sector. Duurzame energie levert het komend decennium naar schatting 20 miljoen nieuwe banen op. In China werken 600 duizend mensen in de zonne-energie. Duitsland kreeg er tot vorig jaar ruim 250.000 banen bij door de komst van groene energie. In de duurzame energiesector waren in 2007 zo'n 5000 mensen werkzaam in Nederland. In 2009 liep dat op naar 6.500 en dit aantal kan snel oplopen. Tot 2030 kan investeren in hernieuwbare energie in Nederland 300.000 extra banen opleveren¹.

Investeren in groene energie kan ook lokaal veel nieuwe banen opleveren. Woningisolatie levert inclusief indirecte werkgelegenheid één baan per 65 woningen op² en het verstrekken van energieadvies aan particulieren is per drieduizend huishoudens goed voor een baan³. Windenergie is goed voor 1,7 baan per megawatt⁴; zonnepanelen voor 5 tot 15 banen per miljoen investering⁵. Een biomassacentrale levert aan 10 tot 20 mensen werk, afhankelijk van de grootte⁶. Investeren in groen, groenonderhoud en groene diensten in het buitengebied levert uiteraard ook werkgelegenheid op.

Ook indirect is investeren in groen positief van invloed op de lokale economie. Het vestigingsklimaat en het imago van een stad zijn cruciaal voor het vinden van bedrijven die naar Enschede willen komen en de groene kwaliteiten van de stad spelen daarbij, naast andere duurzame aspecten, een rol. Een groene en duurzame (woon)omgeving is in de toekomst zelfs een voorwaarde om ondernemerschap en innovatie te kunnen stimuleren⁷.

2.1 Groene economie niet alleen goed voor hoger opgeleiden

Het creëren van nieuwe arbeidsplaatsen is sinds de textielcrisis in de jaren tachtig onvoldoende gelukt. Al jarenlang stokt de werkgelegenheid in

---

¹ Rapport GP Energy sector jobs 2030

² Volkskrant 22 februari 2009

³ Naar voorbeeld Rotterdam

⁴ <http://www.greenjobs.com/public/index.aspx>

⁵ *Idem*

⁶ Afgeleid van werknemersaantal biomassacentrale Moerdijk

⁷ CSTM, Verduurzaming Kennispark tussenrapportage februari 2010

Enschede. De herontwikkeling van de voormalige luchthaven levert voorlopig geen en misschien wel nooit extra werkgelegenheid op. Uit onderzoek van de Enschedese Rekenkamer blijkt dat het project Kennispark niet genoeg banen oplevert voor lager opgeleiden. Het zijn twee belangrijke peilers onder het economisch beleid van Enschede die volgens GroenLinks onvoldoende perspectief bieden op werk voor met name lager opgeleiden. GroenLinks vindt dat Enschede een nieuwe impuls verdient. Een groene impuls die een bijdrage levert aan de werkgelegenheid in Enschede en Twente. Zoals uit voorgaande sectie blijkt gaat het daarbij zeker ook om banen voor lager opgeleiden.

3. Investeren in groene technieken

In dit hoofdstuk wordt op rij gezet welke mogelijkheden GroenLinks ziet om groene investeringen in Enschede aan te jagen om daarmee de lokale economie in zijn geheel te versterken.

Enschede beschikt over een uniek netwerk van innovatieve bedrijven op gebied van materialen, bouw en bijvoorbeeld ook waterzuivering. Daarnaast zijn uiteraard Saxion en Universiteit Twente in Enschede gevestigd. Innovatie staat sterk in Enschede en we kunnen daarmee voorop lopen, zeker ook op het gebied van groene innovatie c.q. cleantech. Bijvoorbeeld Pioneering Twente, Twence, Raedthuis, Biomass Technology Group en Norit doen dat al.

Daarnaast biedt de verduurzaming van woningen en bedrijvengebouwen een immens groot potentieel in Enschede. De Enschedese bevolking is relatief arm en de energielasten worden telkens groter deel van de woonlasten: dat tikt aan. Met energiezuinigere huizen hebben mensen meer te maken en is in de toekomst hun koopkracht groter en dat is goed voor de lokale middenstand. De bouwtechnologie in Twente kan zijn voordeel doen bij investeringen op dit terrein. Maar aan verduurzaming zit vooral ook veel werkgelegenheid voor laaggeschoolden vast. De investeringen die GroenLinks wil doen komen direct en indirect ten goede aan diverse sectoren.

In 3.1 wordt Enschede als toekomstige thuisbasis voor groene innovatie beschreven. In 3.2 wordt aangegeven hoe in de nabije toekomst de lokale economie een impuls kan krijgen. In 3.3 staan onze ideeën voor de groene toekomst van Enschede op een rijtje.

3.1 Enschede als thuisbasis voor groene innovatie

Duurzame bedrijfsvoering en duurzame productie worden steeds belangrijkere uitgangspunten in het bedrijfsleven. Neem bijvoorbeeld de bouw. In Twente is dat een sterke sector die veel werkgelegenheid biedt. Als bouwers niet klaar zijn op energiezuinig en (breder) duurzaam bouwen, dan halen concurrenten die zich wel hebben voorbereid de opdrachten binnen. De bouw in Twente zou daarom voorop moeten lopen om op die manier haar concurrentiepositie te versterken en kansen te benutten voor extra omzet. Duurzaamheid biedt gelegenheid om goed ondernemerschap te profileren. Denk maar eens aan de binnenstad: Stadsdistributie en duurzame voorbeeldprojecten kunnen een

bijdrage leveren aan duurzaamheid en aan de uitstraling van de stad Enschede. Door te besparen op onder meer verlichting en verwarming en met verantwoorde producten in de etalages kunnen de meeste Nederlandse winkelgebieden zich op dit moment nog onderscheiden. Groene innovatie is dus ook een kans voor bedrijven die niet als kerntaak hebben het maken van duurzame producten.

Verder zijn groen en duurzaam kernkwaliteiten die de optimale vestigingsplaats voor de toekomst typeren. Bedrijven en hun medewerkers vinden de bijdrage van hun werk- en leefomgeving aan duurzaamheid van groot belang. Hoe kan Enschede groene innovatie stimuleren en aantrekken? In de eerste plaats kan Enschede zichzelf op de kaart zetten door bijzonder te investeren in duurzaamheid en in duurzame innovaties. Op die manier kan aan het innovatieve karakter van de regio verder inhoud worden gegeven en wordt tegelijkertijd de regio aantrekkelijker voor duurzame bedrijven. Enerzijds denkt GroenLinks daarbij aan duurzame innovatieve voorbeeldprojecten. Enschede wil laten zien dat zij toptechnologische oplossingen en maatschappelijke problemen bij elkaar kan laten komen in de praktijk. Voor innovatie is het belangrijk experimenten te doen zoals klimaatneutraal renoveren van sociale woningbouw, zoals Pioneering doet. Ook Kennispark biedt volgens GroenLinks een uitgelezen kans om voorbeeldprojecten te doen. Een slimme verbinding van hightech potentieel en maatschappelijk nut is uniek en vergroot de kans dat Europese subsidiegelden binnengehaald kunnen worden. Op Europees niveau worden de Lissabon doelstellingen voor een innovatieve Europese kenniseconomie en de duurzaamheidsdoelstellingen van Göteborg met elkaar in verbinding gebracht⁸. Vele bedrijven en kennisinstellingen in de regio kunnen daaraan bijdragen.

Anderzijds kan het volgens GroenLinks niet bij voorbeelden en experimenten blijven: groene investeringen moeten centraal komen te staan in het gemeentebestuur en bij zoveel mogelijk inwoners en partners in de gemeente. Groene burgerinitiatieven dienen te worden gesteund en gesponsord. Substantiële investeringen zijn nu belangrijk voor de lokale economie en betalen zich later grotendeels terug. Investeringen die een goede Twentse bijdrage vormen aan deze wereld.

3.2 Gemeente investeert en stimuleert partners dat ook te doen

---

⁸ CSTM, Verduurzaming Kennispark tussenrapportage februari 2010

De groene sector versterken en aantrekken is een strategische keuze. Door groene investeringen te doen worden hulpbronnen (o.a. energie, water) en geld bespaard, kan uiteindelijk veel werkpotentieel worden ontwikkeld en wordt belangrijke milieuwinst geboekt. De gemeente moet zelf duurzaam worden en scherper sturen op duurzame inkoop, blijkt uit onderzoek van de Enschedese Rekenkamer. Een groene gemeente trekt groene bedrijven aan die de toekomst hebben. Helaas gaan bij investeringen de kosten voor de baten uit. Inwoners, instellingen en bedrijven kunnen op termijn kosten besparen door te investeren in groene technieken. Dat is dus heel verstandig om te doen en het gemeentebestuur zou er maximaal op gericht moeten zijn om die investeringen zoveel en zo snel mogelijk te stimuleren. Het is ook in hun belang wanneer de gemeente van partners, bijvoorbeeld bedrijven op bedrijventerreinen, vraagt om een stevige bijdrage aan de duurzaamheidsdoelstellingen van Enschede te leveren.

Enschede heeft in de afgelopen jaren energiebeleid opgesteld waardoor als het ware het begin is gemaakt met bovenstaande doelstellingen. Duurzaamheids- en energiebeleid is daarbij niet zozeer beschouwd als een noodzakelijke randvoorwaarde voor een gezonde lokale economie. GroenLinks ziet duurzaamheidsdoelstellingen behalve als doel in zichzelf nadrukkelijk ook als een kans voor de economie.

Wel is al veel bereikt. Huizenbezitters worden door het energieloket gestimuleerd om te investeren in groene technieken als isolatie en zonneboilers. Bij het gratis advies over de mogelijkheden van energiebesparing biedt de gemeente een zeer goedkope lening aan, voor het gedeelte van de investering dat niet uit subsidies betaald kan worden. Op een beperkt aantal plekken heeft overleg met de gemeente er in meer of mindere mate toe geleid dat bijvoorbeeld extra aandacht wordt besteed aan duurzaamheid. Bijvoorbeeld in de Velve Lindenhof en in het nieuw te bouwen Medisch Spectrum Twente. Ook bij de realisatie van de nieuwe Stationszone en van Kennispark is duurzaamheid een uitgangspunt. De groene economie als peiler in het economisch beleid hoeft daarmee gelukkig niet van de grond af opgebouwd te worden. De bestaande regelingen kunnen worden uitgebreid zodat groene investeringen van inwoners in de stad, instellingen en bedrijven meer worden gestimuleerd. Laat Enschede op dit terrein geen achterstand oplopen op steden als Amsterdam en Nijmegen.

3.3 Duurzame kansen voor de toekomst op een rijtje

De kansen vanuit de opkomende groene economie moeten optimaal worden benut in Enschede. GroenLinks stelt voor om investeringen in groene technieken zoveel mogelijk aan te jagen en wil dat als volgt bereiken:

-Bij gemeentelijke aanbesteding kan structureel meer worden geïnvesteerd in energiebesparing en beter omgaan met water vindt GroenLinks. Daarnaast moet gekeken worden naar de mogelijkheden voor het gebruik van duurzame energiebronnen en daarin ook worden geïnvesteerd. Zulke investeringen leveren extra werk op.

-De gemeente kan zich inzetten voor (groene) innovaties door te helpen deze in de markt te zetten: door *launching customer* (die ene eerste klant) te zijn waar mogelijk en partners te stimuleren. Overleg bijvoorbeeld met Essent over het gebruik van verantwoorde bio-olie in de stadshaarden.

-Als inwoners komen tot een initiatief om gezamenlijk groene investeringen te doen dan moet de gemeente dat ondersteunen. Een lokaal duurzaam energiebedrijf van burgers is interessant omdat zij hierdoor direct kunnen profiteren van bijvoorbeeld de komst van windmolens. Als mensen betrokken zijn, gaan deze goede ontwikkelingen sneller en meer aandacht voor groene energie zal ook particuliere investeringen in bijvoorbeeld isolatie stimuleren. Resultaat: banen.

-Woningeigenaren krijgen van de gemeente tot 200,- euro subsidie per geplaatst zonnepaneel of -boiler. Met deze lokale regeling naast de landelijke SDE-subsidie hebben eigenaren hun panelen en boilers drie à vier jaar eerder terugverdiend. Daarnaast is een subsidieregeling voor groene daken mogelijk in aanvulling op de energiebesparingslening. De laatste moet worden geëvalueerd.

-GroenLinks wil dat de landelijke norm voor de energieprestatie van woningen in Enschede zoveel mogelijk wordt aangescherpt. Wettelijke mogelijkheden om dat af te dwingen bestaan niet. De herstructurering van Velve Lindenhof, waar twee keer zo zuinig wordt gebouwd als nu wettelijk verplicht is gesteld, is een uitstekend voorbeeld. Zuinig bouwen jaagt de lokale groene economie aan en levert een bijdrage aan de doelstelling van de gemeente om een reductie van 30% van de CO₂ uitstoot te realiseren in 2020. Al enige tijd is de gemeente in overleg met de corporaties om afspraken te maken over energiebesparing. Belangrijk is behalve isolatie dat gebruik wordt gemaakt van zonne-energie en

van passieve zonne-energie waarbij de plaatsing van de woningen van belang is. Ook waterbesparend bouwen en het inrichten van groene daken zijn mogelijke uitgangspunten. GroenLinks wenst dat deze afspraken binnen kortst mogelijke tijd tot stand komen voor zowel bestaande woningen als nieuwbouw.

-Wijken dienen duurzaam te worden ingericht, dat draagt bij aan leefkwaliteit en daarmee aan het vestigingsklimaat voor bedrijven en het groene imago van Enschede. Optimale oplossingen voor fietser/voetganger vragen dat de automobilist als het ware te gast is in de wijk. Bij duurzame gebiedsontwikkeling moet ook aandacht zijn voor water. Groene daken en waterbesparend bouwen zijn daarbij belangrijk.

-De gemeente bepaalt dat bedrijventerreinen in de toekomst voor 80% gaan draaien op groene stroom, die ze zelf produceren. Dat kunnen ze bijvoorbeeld doen met zonnepanelen, biomassa en door gebruik te maken van elkaars restwarmte. Het is met de nieuwste techniek mogelijk bedrijfshallen (rendabel) 'in te pakken' met zonnepanelen. De gemeente regisseert en draagt kennis over. Daarnaast bieden bijvoorbeeld warmtepompen en windmolens mogelijkheden om bedrijventerreinen te verduurzamen. Op bedrijventerreinen wordt ruimte geboden aan windturbines van 50 tot 60 meter hoogte. De gemeente kan helpen bij het aanvragen van subsidies, kan als tussenpersoon optreden tussen bouwers en aanbieders van duurzame technieken. Dat geldt ook voor de woningbouw.

-GroenLinks pleit voor een gemeentelijke bijdrage aan duurzame voorbeeldprojecten, zoals Kennispark. Geprobeerd wordt, op initiatief van GroenLinks, Kennispark klimaatneutraal te maken. Klimaatneutrale bouw biedt samen met de groene omgeving van de universiteitscampus en Twekkelo, en met de toenemende hoeveelheid groene kennis en spin-offs van de UT, aan Kennispark de mogelijkheid een uniek profiel op te bouwen. Daarbij kan het uitgroeien tot een trekpleister voor groen en duurzaam ondernemerschap. Cleantechbedrijven en andere bedrijven met duurzame doelstellingen vinden er hun stek. Het effect van de trekpleister wordt versterkt naarmate de duurzame ambities van Enschede toenemen. Want een duurzaam bedrijf wil zich uiteraard het liefst vestigen in de stad met de groenste smoel. Enschede

kan met steun uit het “energiepact” van de provincie Overijssel, een stevige bijdrage leveren aan de aanleg van een *smartgrid*⁹ onder Kennispark.

-Behalve zon en wind zijn er in Enschede ook andere alternatieve duurzame energievormen die kunnen worden benut. Biomassa bijvoorbeeld: groenafval van gemeentelijk beheer (ondermeer snoeiafval) kan dienen als bron van energie. Hetzelfde geldt voor waardevol groenafval uit het buitengebied. Een uitbreiding van het landschapsfonds voor groene en blauwe diensten bezorgt ons een mooier buitengebied en verdient zichzelf deels terug de energieopbrengst uit het groenafval.

-De gemeente neemt verantwoordelijkheid bij het ondersteunen van lokale initiatieven op het gebied van duurzaamheid. Wanneer kleine initiatieven met elkaar worden verbonden door *community building*, kan kennis beter worden uitgewisseld en komen (Europese) subsidiepotjes eerder binnen bereik. *Community building* is ook van belang voor de innovatiesector. In Enschede is de *cleantech community* ontstaan die ervoor zorgt dat innovaties op dit terrein elkaar versterken. Dit initiatief verdient navolging.

-De bouw, een sterke sector in Twente, kan profiteren van de opkomst van de groene economie. Kennis is belangrijk en het is hard nodig dat we meer investeren om kennis van duurzaam bouwen te versterken en zo deze sector een steun in de rug te geven. Het innovatieplatform kan hieraan veel meer aandacht geven denkt GroenLinks. Een jaarlijkse duurzaamheidsbeurs waarbij bijvoorbeeld duurzame bedrijven, bouwers en ontwikkelaars elkaar de laatste duurzame technologieën kunnen presenteren kan ook een aanvulling zijn.

3.4 Investeren kost geld

In deze tijd is het bijzonder lastig om nieuwe ontwikkelingen in te zetten en geld te vinden voor investeringen, wegens de grote noodzaak tot bezuinigen. Toch is het College van B&W gestart met nieuw innovatiebeleid, dat op dit moment nog in de kinderschoenen staat. GroenLinks denkt dat focus hierin belangrijk is en ziet een belangrijke plaats voor duurzame innovatie en duurzame investeringen vanuit het budget voor innovatie.

---

⁹ Een *smartgrid* is een slim energienetwerk. Doordat iedereen altijd zijn duurzaam opgewekte energie kan doorgeven bespaart dat veel stroom en geld voor gebruikers. Ook kunnen apparaten en processen zodanig ingesteld worden dat zij alleen draaien als er veel of goedkope stroom beschikbaar is.

Gemeenten verdringen elkaar door hun culturele air zoveel mogelijk te promoten. GroenLinks vindt een onderscheidend cultuur- en evenementenbeleid belangrijk, maar denkt dat kleinschaligheid kansen biedt om budget over te houden en op een andere manier aan het imago van Enschede te werken: ga aan de slag met de *groene toekomst van Enschede*. Daarbij kunnen (Europese) subsidies gericht op duurzaamheid en het versterken van de economie behulpzaam zijn.

4. Enschede: stad met een groene smoel

Economische activiteit is steeds minder afhankelijk van geografische ligging. Kwaliteit wordt steeds belangrijker bij de keuze die een bedrijf maakt op zoek naar een plek om zich te vestigen. Hetzelfde geldt voor iemand die pas is afgestudeerd in Enschede. In het vorige hoofdstuk werd ingegaan op het belang van duurzaamheid voor Enschede als vestigingsplaats. Als Enschede bedrijven en hoger opgeleiden wil aantrekken is ook het groen belangrijk om mee te nemen bij het verbeteren van het vestigingsklimaat in Enschede. GroenLinks wil groen verheffen tot een *unique selling point* van Enschede. In potentie is dat mogelijk: onze parken en het buitengebied zijn uniek. Enschede heeft als geen andere stad de mogelijkheid om haar groene kwaliteiten in te zetten om economisch sterker te worden. Daarom verdient het groen grote aandacht in het economisch beleid van de gemeente.

4.1 Enschede: groene stad in een prachtig buitengebied

Het groene karakter van Enschede, een hoge leefkwaliteit in de woonwijken gekoppeld aan een sterke lokale economie beloven een voorspoedige toekomst voor Enschede. GroenLinks doet een aantal voorstellen om de groene smoel van Enschede in de toekomst nog groener te maken:

-Er wordt bovengemiddeld geïnvesteerd in het groen van nieuwe en bestaande wijken. Er wordt ecologisch beheerd en het onderhoudsniveau gaat omhoog.

-GroenLinks wil investeren in landinrichting in de stadsranden. Lelijke plekken worden in het groen ingepakt en het buitengebied moet vanuit de stad beter toegankelijk worden.

-Er wordt niet bijgebouwd in het buitengebied en subsidies voor groene en blauwe diensten zorgen voor een toename van de kwaliteit ervan.

-Groene kwaliteiten worden benut voor de economie. De gemeente stimuleert bewust leven. Biologische streekproducten krijgen een plek in het kader van stadspromotie, evt. door middel van een winkeltje. De Twentse Landdag wordt als evenement ondersteund door Enschede Promotie.

-Recreatiemogelijkheden worden beter gefaciliteerd door middel van bewegwijzering en goede informatievoorziening.

-Het Rondje Enschede wordt afgemaakt en krijgt duurzaamheid als thema. Alles langs het rondje Enschede moet duurzaamheid uitstralen. Langs de route worden voorzieningen gestimuleerd. Gedacht kan worden aan een natuurcamping, een streekproductenwinkel en horeca. Het pannenkoekenhuis met midgetgolf gebruikt eieren van eigen scharrelkippen en graan van een eigen akker. Voorzieningen worden gecombineerd met openbare toiletten en reparatieplekken voor de fiets. De herkenbaarheid van het Rondje zou kunnen worden verbeterd door led-lampjes aan te brengen die aangaan als je langsfietst. De verlichting kan van energie worden voorzien door zonnepaneeltjes. Het thema is duurzaamheid: bankjes, bakken voor gescheiden afval, bordjes en informatiepanelen worden van duurzame materialen worden gemaakt.

Tot slot

Veel abstracte en zware woorden over duurzaamheid in deze notitie. Tot slot willen we benadrukken dat duurzaamheid ook leuk is. Voor zowel burgers, bedrijven en instellingen kunnen duurzame projecten samenbinden en motiveren: samen hebben we zin in de toekomst. Alleen met veel positieve energie kan duurzaamheid aan de man worden gebracht. En dat is nodig want een duurzame toekomst is niet alleen het werk van uitvinders, maar vooral ook van u en van mij. Iedere bewoner, ondernemer, werknemer of bezoeker van Enschede heeft een antwoord, maar dan moet hem of haar wel worden gevraagd: wat kan jij bijdragen?